

Виховні традиції українського народного одягу

У статті розглядається вплив виховних традицій українського народного одягу. Для кожного регіону характерні певні особливості в орнаменталі, колористиці, поєднанні елементів одягу, зміна соціального статусу вела за собою зміну в одязі, поширення національних традицій та культури.

Будь які матеріальні речі безпосередньо пов'язані з людиною уособлюють в собі рудименти її духовної культури, розкривають особливі психологічні та ментальні характеристики того етносу, який вона представляє. Народний костюм не є виключенням, він виступає знаком національної ідентифікації. Основні стереотипи поведінки певного народу знаходять свій вираз у народному одязі. Саме цей аспект наразі є актуальним і привертає увагу багатьох науковців та дослідників.

Для кожного народу характерні типові моменти орнаменту з їх змістовним семантичним значенням, символіка улюблених кольорів та їх сполучень, обов'язків набір компонентів, спосіб поєднання і носіння яких відповідає виробленим естетичним та етичним нормам, а також ритуальним, культовим та обрядовим місцевим традиціям [4, С. 15]. Кожна деталь національного костюму містить певну систему знаків та символів, що передають соціальний статус людини, майновий стан, її естетичні уподобання, родові традиції. Він уособлює та акумулює найзагальніші для певного етносу уявлення про красу та функціональність одягу, гармонійний ідеал людини-носія національного костюму. Не можна не відмітити, що історичні реалії сприяють трансформації цих уявлень. Особливо це актуально для українського етносу.

Українські землі географічно розділяє широке водне плесо Дніпра. Розділення на Правобережну та Лівобережну Україну є не лише фізико-

географічним, адже впродовж віків по цій межі пролягали кордони імперій, до складу яких входили українські землі. Таке розділення позначилось на соціально-політичному житті та матеріальній культурі, відбилось на мові і звичаях. Найбільш проявились ці відмінності в одязі, особливо жіночому [5, С. 98].

Для кожного регіону характерні певні особливості в орнаментациї, колористиці, поєднанні елементів одягу, переважанні окремих видів тканин та фактур. Проте, загальна направленість, основна ідея є знаковою для більшості регіонів нашої держави. Спільними для всіх жителів українських земель є не лише окремі елементи одягу, прийоми композиційного вирішення, превалюючи кольори, а й функції одягу, серед яких є і виховна.

Виховний вплив українського народного одягу проявлявся ще в момент його створення. Наприклад, пошиття і оздоблення української сорочки вважалося шляхетною та дуже трудомісткою справою, що вимагала акуратності та бездоганності виконання. Сорочка говорила про моральні якості господині: старанність, повагу до традицій свого народу та роду. Навчаючи дівчину шиттю її вчили старанності, відповідальності, виробляли естетичний смак. Доводили вміння до досконалості так, що для деяких видів жіночих сорочок Лівобережжя характерне таке бездоганне виконання швів, яке не дозволяє сторонньому оку розрізнити лице і виворіт виробу.

Такі трудомісткі техніки рахункових швів як хрестик вимагали чистоти, охайності, виняткової концентрації та уваги, адже найменша похибка на одну нитку вгору чи вбік могла звести нанівець багатоденну роботу. Особливості вишивки часто були знаковими для певної майстрині, передавались від бабусі до онуки крізь ланцюг поколінь. Таким чином передавались і закріплювались знання про свій рід, повага до його традицій.

Для кожного українця, жителя сходу чи заходу такий елемент одягу як шаровари асоціюється з приналежністю до козацького стану і жодна людина не належна до нього не могла собі дозволити їх носити. Культура носіння одягу зобов'язувала людину притримуватись певних норм та обмежень.

Передусім в ідеал возводилась охайність та чистота одягу, яка говорила про духовну чистоту, самодисципліну. Охайній зовнішній вигляд, вміння гарно вбиратись передусім свідчили про працелюбність та старанність господині, її естетичний смак і вважались чеснотами. Дитину змалку навчали тому, як треба триматись в товаристві, вдягатись відповідно місцю, часу, віковим та соціальним особливостям. Окремі елементи одягу символізували перехід з однієї вікової групи до іншої.

До нашого часу зберігаються асоціативні ряди, що стосуються окремих складових українського вбрання. Дівочий вінок говорить не лише про уміння його власниці гарно підбирати кольори та квіти для його створення, а й про її моральні якості. Його носіння вимагає від дівчини цнотливості, скромності, тобто, саме тієї поведінки, яка очікується у суспільстві від молодой незаміжньої дівчини.

Зміна соціального статусу вела за собою зміну в одязі. В цей же час на перший план виходили зовсім інші чесноти. Заміжня жінка вкриваючи голову і приховуючи своє волосся присвячувала своє життя праці на благо родини. Передусім вона є турботлива мати, вірна дружині, працююча господиня і виконує відведену їй роль у суспільстві, власним прикладом підтверджувати свій статус, є взірцем для молодих дівчат. Солдатки чи вдови не могли собі дозволити носити одяг яскравих кольорів чи оздоблений пишною вишивкою, адже такий одяг не міг відповідати їхній поведінці.

Не лише соціальні та вікові характеристики впливали на культуру носіння певних елементів та різновидів одягу. Місце та значення події вимагало певного вбрання. Релігійні та родинні свята, вихідні дні вимагали особливого святкового одягу. Вбрання у даному випадку підкреслювало урочистість і важливість таких свят для людини.

Сільське населення, патріархальне та консервативне, довше зберігало традиції носіння національного одягу. У середовищі інших верств виразно простежувався спостерігався процес уніфікації форм та видів вбрання, проте

історичні обставини, як це не дивно, несприятливі для розвитку українського національного руху, зумовили «ренесанс» народного костюму.

Представники інтелігенції за допомогою народного одягу підкреслювали свою політичну орієнтацію, прагнення до відтворення незалежності України. Народницький рух, що набув свого поширення на українських землях у другій половині XIX століття є яскравим тому підтвердженням. Елементи народного одягу ставали своєрідними «прапорами українства», які красномовно висвітлювали позицію людини, що носила їх. Таким чином носіння народного вбрання передбачало служіння високим національним ідеалам.

З плином часу та спостерігається відхід від використання елементів народного вбрання. Бурхливий промисловий розвиток, зростання чисельності міського населення змінили побут і уклад життя мільйонів українців. Разом з цим змінилось і ставлення до використання народного одягу, який став визначав приналежність його носія до селянства та незаможних верств населення. Мюона простежити, що поява нової функції чи відмирання старої веде до зміни функціональної структури взагалі. Зміни можуть бути різними – або послаблення однієї функції призводить до послаблення всіх інших функцій, що входять в дану структуру, або із послабленням однієї функції збільшується інтенсивність іншої функції [4, С. 29]. Поступово відмираючи, релігійна, обрядова, локальна функції одягу викликали і відмирання виховної функції одягу, що було зумовлено історичними умовами розвитку українського етносу на початку XX століття. Довершив цей процес період руйнації всього національного, окремішнього, індивідуального, що тривав більше семидесяти років.

На сучасному етапі розвитку української держави відродження народного костюму та використання його елементів при створенні сучасного модного одягу є виразом патріотизму. Поширення національних традицій та культури носіння національного костюму виступає важливим чинником

патріотичного виховання. Проте, мова йде не про ретельне його відтворення, а стилізацію, що свідчить про приналежність до українського етносу.

Пробудження інтересу до національного костюму у розвинених країнах Європи є важливою складовою патріотичного виховання кожного громадянина і підтримується державою. Усвідомити себе громадянином української держави, носієм духовної культури українського народу людина може засвоївши і полюбивши зразки його матеріальної культури. Візуалізує духовні складові патріотизму національний костюм. Зараз національне вбрання стає популярною формою святкового одягу, що особливо яскраво відстежується під час державних свят. Тож можна говорити про початок «другого ренесансу» українського національного костюму.

Література

1. Маслова Г.С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX века. – М., 1984. – 212 с.
2. Матейко К.І., Сидорович С.Й. Використання в сучасному одязі елементів традиційного вбрання // Народна творчість та етнографія. – 1963. – № 2. – С. 14 – 20.
3. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
4. Ніколаєва Т.О. Український костюм. Надія на ренесанс. – К.: Дніпро, 2005. – 320 с.
5. Шафранська Г. Типи народних сорочок гетьманських земель Лівобережжя (із фондової збірки Музею народної архітектури та побуту НАН України) // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 1. – С. 98 – 104.

Тутаренко К.В.